

ZARİÇ, Mahfuz, “Halit Ziya Uşaklıgil'in Mai ve Siyah Adlı Romanında Libido ve Destrudo”, I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, s.3261-3277
ISBN: 978-605-82968-0-0

17.12.2016 Elazığ

HALİT ZİYA UŞAKLIGİL'İN MAİ VE SİYAH ADLI ROMANINDA LİBİDO VE DESTRUDO¹

Yrd. Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ

Batman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

mahfuzzaric@gmail.com

Özet

Modern Türk romancılığının öncü ismi Halit Ziya Uşaklıgil, Servet-i Fünûn edebiyat topluluğunun edebi anlayışını yansıttığı **Mai ve Siyah** adlı romanının kurgusunun temelinde insanı hayata bağlayan, hayatın devamını sağlayan enerjiler bütünü olarak adlandırabileceğimiz “libido” unsurları ve bunun karşıt terimi olarak kayıplar yaşamak, sukutuhayaller sonucu yıkılmak, mağlup olmak gibi unsurlarla nihai şekli olarak hayattan kopmak/koparmak anlamlarında ele alabileceğimiz “destrudo” dürtüsüne sürükleyen unsurlar yatmaktadır. **Mai ve Siyah**'ın merkezi kişisi Servet-i Fünûn neslinin temsilcisi Ahmet Cemil'in aşka dair ümitleri, bireysel ve sanatsal hedefleri ile onu bu hedeflerine ulaştırmaya yarayacak olan şiir, gazete, matbaa gibi imkânlar libido unsurları; şiir sanatı hakkındaki hayal kırıklıkları, kaybettiği yakınları, sevgili adayı ve dünya saadeti konusundaki ruhsal çöküşleri, kaçışla perdelenen ölüm dürtüsü destrudo bağlamında ele alınabilirler.

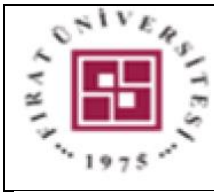
Anahtar Kelimeler: Servet-i Fünûn, Halit Ziya Uşaklıgil, roman, Mai ve Siyah, libido, destrudo.

THE LIBIDO AND THE DESTRUDO IN THE NOVEL OF HALIT ZİYA UŞAKLIGİL NAMED THE BLUE AND THE DARK

Abstract

One of the pioneers of modern Turkish novel Halit Ziya Uşaklıgil has reflected literary understanding of literary community Servet-i Fünûn in his novel **The Blue and The Dark**. There are the libidonal energies that connect human to life and avail to sustain the life opposed to

¹ Bu makale, Fırat Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumunda (13-15 Ekim 2016, Elazığ) bildiri olarak sunulmuştur.

ZARİÇ, Mahfuz, “Halit Ziya Uşaklıgil'in Mai ve Siyah Adlı Romanında Libido ve Destrudo”,
I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu,
s.3261-3277, ISBN: 978-605-82968-0-0

17.12.2016 Elazığ

libido on the side destrudonal elements like demises, frustrations and defeats at the basis of fiction **The Blue and The Dark**.

We can commentate as libidonal elements like hope about love, individual and artistic goals and poetry, newspapers, printing facilities that bring closer man to his goals related central person of novel **The Blue and The Dark** who represents generation of Servet-i Fünûn. In addition we can see Ahmet Cemil's disappointments on poetry, dead relatives, loss of home and nominee beloved, mental breakdowns as destrudonal elements curtained with an escape.

Key Words: Servet-i Fünûn, Halit Ziya Uşaklıgil, novel, **The Blue and the Dark**, libido, destrudo.

Giriş

Recaizade Mahmut Ekrem'in telkinleriyle Servet-i Fünûn topluluğuna katılıp onlara öncülük etmiş olan Halit Ziya Uşaklıgil'in romanları, hikâyeleri, hatıraları, mensur şiirleri ve edebi düşünceleri edebiyat tarihi ve edebi eleştiri sahasında her zaman ilgi görmüştür. Edebiyat tarihindeki önemini vurgulayan özgü dolu yazılarda; Halit Ziya'nın, dramatik roman geleneğinin temsilcilerinden olduğu (Moran, 2002: 327), Batı romanının estetik öncülerini derinden kavramaya başlamış ilk yazarlardan olduğu, bireye odaklandığı ve romanda psikolojik derinliğe öncülük ettiği (Nevin, 2004: 180, 181), bütün romanlarında dekadandan izlek ve yazar tiplerinin görüldüğü; maraz, şiddet ve yasağa gözle görülür bir yöneliş olduğu (Parla, 2012: 75-78), Ahmet Mithat Efendi, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Sami Paşazade Sezai gibi Türk ve Türkçülük sözcüğünü ya hiç kullanmamış ya da çok sınırlı bir biçimde kullanmış yazarlarla birlikte “Osmanlıcı” diyebileceğimiz bir anlayışla baktığı, Hristiyan unsurları “öteki” düşman olarak algılamadığı, ulusal söylemden yoksun² eserlerinde dine de pek yer vermediği (Millas, 2000: 18, 19, 24); roman dilinin ağdalı bir Osmanlıca olmasına rağmen Tevfik Fikret'le birlikte dilde sadeleşme konusunda akımın daha da gelişmesi dileğinde bulunduğu (Belge, 2009: 19) tespitlerinde bulunulur.

Halit Ziya Uşaklıgil'in romanları, tematik ve kurgusal açıdan Arthur Schnitzler (Şahin, 2011), Ingeborg Bachman (Yorulmaz, 2006), Tolstoy (Çelik, 2001), Charles Dickens (Öztürk, 1998) gibi yabancı yazarların eserleri ile birlikte karşılaştırmalı edebiyat bağlamında da ele alınmıştır. Halit Ziya'nın romanlarını metinler arası ilişkiler açısından ele alan Robert P. Finn, Türk roman tarihinde yeni bir başarı evresinin göstergesi olmuş **Mai ve Siyah**'ın bazı Batılı yapıtlarla özellikle Balzac'ın **Kayıp Hayaller**'i ile ilintileri olduğunu belirtir. (Finn, 2003: 151)

² N. Ziya Bakırcıoğlu'na göre de edebiyatımızın en güzel romanlarından biri olan **Mai ve Siyah**, realist ve başarılı tasvirlerine karşın kişileri itibarıyla yerli ve milli değildir. (Bakırcıoğlu, 2004: 63)

Bu ilintileri inceleyen Mehmet Alkan, **Mai ve Siyah**'taki esinlenmenin kurgu çekirdeği ile sınırlı olduğunu ancak Halit Ziya'nın olayları ve kişileri kendi yaşadığı toplumun koşullarına göre biçimlendirdiği tespitinde bulunur. (Alkan, 2015: 14)

Halit Ziya'nın **Mai ve Siyah** adlı romanı ise sekiz romanı arasında ayrı bir öneme sahiptir. 1896 – 1897 tarihleri arasında (nr. 273-317, 23 Mayıs 1312 / 4 Haziran 1896 – 27 Mart 1313 / 8 Nisan 1897) 7 Şubat 1896'da (nr. 256) Tevfik Fikret'in başına getirilmiş olduğu Servet-i Fünûn dergisinde tefrika edilen (Huyugüzel, 2004: 60) bu roman aşk ilişkilerinde karakterlerin sevgi anlayışlarının idealleştirme ve sahip olmaya dayalı olduğu (Arsev, 2002: 67), hayatın gerçeğinin sosyal psikoloji göz ardı edilmeden verilmeye çalışıldığı (Kolcu, 2002: 102), çok katmanlı (Güneş, 2013: 30) bir eser olarak görülmüştür.

Mai ve Siyah'a Dair Bazı Notlar

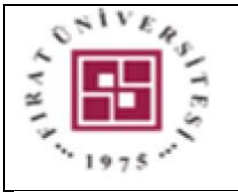
Kurgu

Mai ve Siyah, Türk edebiyat tarihinde, teknik anlamda “çağdaş romanın ilk örneği” unvanını elde etmiş bir başyapıttır. Romanda hâkim bakış açısı kullanılmıştır. Okuyucunun ilgisini daha çok olacıklara çekmek isteyen anlatıcı, bazen araya girip olayların akışını keser, açıklamalarda bulunur. Anlatıcı, bu türden realist olma çabalarında, anlatı kişilerinin yetişme tarzları ve yetiştikleri ortamlar hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Romanda ileride ortaya konacak sonuçlar için gerekli gördüğü hazırlayıcı sebepleri izah eder. Esere psikolojik derinlik kazandırmak amacıyla, Ahmet Cemil'in ve ondan ders alan çocuğun davranışlarını anlatırken, onların psikolojileri hakkında da malumat verir. (MS: 102)

Yazar acıma hissini yanı sıra okur ilgisini canlı tutmak içinde kurgusunu iyi işlemiştir. Lamia, bir sevgili adayı olarak sahneye çıkarması, (MS: 60) Ahmet Cemil'in okulun son yılında sınıfta kalma tehlikesi geçirmesi, babası ölen Ahmet Cemil, ailesine bakmak zorunda kalması, Hüseyin Nazmi'nin yazdığı notta Lamia'nın, Ahmet Cemil'den bir istekte bulunması (MS: 117), Lamia'nın dinleyip beğendiği şiirler için Ahmet Cemil'in defterine esrarengiz biçimde beş sıfır/nokta işareti atması; Ahmet Cemil ve Ahmet Şevki, Raci ve sevgilisinin peşine düşmesi; İkbâl'in evlenmesi, damadın iç güveyisi gelmesi, İkbâl'in akıbetinin ne olacağı, Tevfik Efendi'nin ansızın felç olması, matbaadaki hareketlenmeler başlaması gibi olay unsurları yazım tekniği açısından birer okur kancası olarak nitelenebilir.

Kişiler

Romanda yer alan kişi kadrosunun önemli bölümü matbaa çevresi ile ilişkili olarak romanın ilk bölümünde sahneye çıkarılmıştır. Kişiler romana genellikle görevleriyle birlikte

dâhil edilmiştir. Çoğu bir tip olarak kurgulanmış kişilerden, ilk görüşte âşık olan Ahmet Cemil'in, annesi Sabiha Hanım'ın ve kız kardeşi İkbâl'in iradeleri yok gibidir. Karakterler çoğunlukla anlatıcının kısmen de Ahmet Cemil'in bakış açısıyla anlatılmıştır.

Romanda başta, eski edebiyat davası güdüyor gibi görünüyorsa da ciddi hiçbir meselesi ve sorumluluğu olmayan; ne fikre, ne sanata, edebiyata ne ailesine ne de topluma karşı bir sorumluluk hissi taşımayan Raci (Çetin, 2009: 153), enişte Vehbi Bey ve yalaka Saip nihilist/değer bilmez tipler olarak kurgulanmıştır.

Romanda merkezi kişilerin yanı sıra yer alan belli başlı diğer şahıslar, Ahmet Cemil'in annesi Sabiha Hanım, kız kardeşi İkbâl, İkbâl'in dadısı Seher, şair Raci, Raci'nin oğlu Nedim ve karısı, Mir'at-i Şuûn gazetesi imtiyaz sahibi Hüseyin Baha Efendi, Mir'at-i Şuûn gazetesinin ortağı Tevfik Bey, başmuharrir Ali Şekip Bey, Mir'at-i Şuûn çalışanı şair Sait, matbaa çalışanı Osman Tayyar ve Hüseyin Baha'nın idare memuru Ahmet Şevki'dir. **Mai ve Siyah**'ta **-Aşk-ı Memnu**'da olduğu gibi- eğlence mekânlarının Leh ve Polonyalı yabancı kadınları ve diğer batılı kadınlar geneli itibariyle namuslu ve müspettirler. Mai ve Siyah'ta kızlardan acıma ile de söz edilir.

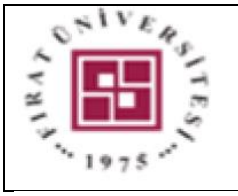
Zaman

Sahneleme veya özet tekinlerinin ihtiyaca göre kullanıldığı romanda yer yer hatırlamalar şeklinde gerçekleşen geriye dönüşlerle, kişilerin geçmişleri hakkında bilgiler verilir. Bu türden hatırlamalarla Ahmet Cemil; çocukluğunu, babasını, on dokuz yaşını; tahsil hayatını, mektep arkadaşı Hüseyin Nazmi'yi ve birlikte şiire merak sarmalarını anımsatır. Romanda, olayların geçtiği tarihi dönemini sosyal ve siyasal atmosferi hakkında ise ayrıntılı bilgi verilmez. Edebiyat tarihi açısından dönemin Servet-i Fünûn öncesi devir olduğu aktarılan edebi tartışmalarla gösterilir.

Romanda yer yer “yazın sıcak gecesi” (MS: 35), “kış rüzgârı” (MS: 59), “mayıs iptidalarında bir cuma” (MS: 177) örneklerindeki gibi zamanı ve mevsimi tayin eden ifadeler yer verilir.

Mekân

Romanda daha ziyade ev, kitapçılar, matbaa gibi iç mekânlara yer verilir. Bu mekânlardan tasvirleriyle dikkat çekenler, **Mirat-i Şuûn**'un yayıma hazırlandığı matbaa, kitapçı dükkânı ve Bab-ı âli Caddesi'dir. Yazı çevrelerinin dışındaki mekân unsurları; sokaklar, caddeler ve semtler pek işlenmez.

Romanda şehir olarak İzmir ve İstanbul; semt ve mahalle olarak Üsküdar, Boğaziçi, Beşiktaş, Süleymaniye, Kâğıthane, Beyoğlu, Beykoz Çayırı, Yuşa Tepesi, Bentler, Adalar, Yenibahçe, Çemberlitaş, Beyazıt, Aksaray, Şehzadebaşı, Direklerarası, Vezneciler, Haliç, İhsaniye ve Eyüp gibi mekânlar daha çok isimleriyle yer bulurlar.

Olaylar, Ahmet Cemil ve Hüseyin Nazmi cephesinde yetiştikleri mektep çevresinde, Matbaada/Bab-ı Ali'de ve Ahmet Cemil'in evinde geçmektedir. Raci'nin eğlence mekânları da hikâyedeki kapalı mekânlardandır. Dış mekân, yoğun olarak Ahmet Cemil'in ders vermek için kışın dışarıya çıkması ile (MS: 224) tasvir edilir.

Anlatıdaki mekân, kişiler ve olay unsurları dönemin realist roman anlayışına uygun olarak birlikte ve uyum içinde işlenmiştir.

Romanda Almanya, Avusturya, Bohemya (eski Çekoslovakya) gibi devlet adlarına ve Romanyalı, Lehli, Fransız, Normandiyalı, Arnavut, Yahudi gibi millet adlarına da yer verilir.

Mekân ve dönem itibariyle bir batılılaşma dönemi İstanbul romanı olan **Mai ve Siyah**'ta, sadece yarısı görülen bir minareye (MS: 270), Ahmet Cemil'in kız kardeşinin cenazesinin üzerine bir seccade (MS: 174, 344, 395) örneklerindeki gibi dini motifler de yerilir.

Vaka Zinciri

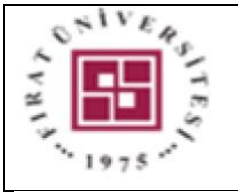
Ahmet Cemil'in yetişmesi, İkbâl'in trajedisi; Raci ve Raci'nin karısı ve çocuğunun baştan sona acıklı hikâyesi, Raci ile dostunun hikâyesi, Ahmet Cemil'in Lamia'ya olan melankolik ve tek taraflı aşkı, eski ve yeni edebiyat bağlamında Raci-Ahmet Cemil karşıtlığı ve matbaa işleri romanın belli olay unsurlarıdır.

Mesajlar

Hâkim duygusu melâl olan romanda eğlence yerlerindeki yabancı kadınlar, şair Raci'nin ailesi ve matbaalardaki dizgiciler üzerinden, fakirlik ve sefalet gerçeği ile yüzleştirilen okuyucunun acıma duygusu canlı tutulmak istenir. Yanlış evlilikler, kadınların toplumdaki edilgen durumu, içgüveyi kurumu, refaha kavuşmak için yapılan evlilikler gibi sorunlar da bir tür toplumsal eleştiri olarak romanda yer bulur.

Varlık Dünyası

Varlık dünyası hayli zengin romanda Lamartine'den Raphael, Mousset'den Geceler, Hugo'dan Temaşalar, Hederi, Corneille, Racine, Maunet Sully, Sarah Bernhart gibi birçok edebi eser ve yazar adına; **Mirat-i Şuûn, Ma'kes-i Zaman, Gencine- i Edeb, Peyam-ı Cihan** gibi gazete ve dergi adına yer verilmiştir. Romanda mehtaplı bir gecede uçan güvercinlerden söz edilir. Burada herhalde başka bir kuş türü kastedilmiştir. Çünkü güvercinler akşam vakti, hele

beyaz bir alay hâlinde hiç uçmazlar. Romanda müzik, piyano ve dans bilgisinden de yararlanılmıştır. (MS: 34)

Dil-Üslup

Anlatıcı, şairane pek çok benzetmeye yer verir. Romanın başında anlatılan ziyafet sofrası yedi kuvvetli çenenin hücumundan yorgun düşmüş melül bir enkaza benzetilir. Halit Ziya, yoğun bir şekilde Arapça, Farsça kelime ve terkiplere ve yer yer uzun cümlelere yer verdiği bu romanında nadiren de olsa kara mizah olarak nitelenebilecek³ mizahi üsluptan da faydalanmıştır.

Renk Dünyası ve Renk Simgesiliği

Renk simgesiliği ve renklerin kültürel anlam dünyası açısından da romana ad olan ve burada libidonal arzuların toplamı olarak ele alacağımız mavi ve destrudo dürtüsünün karşılı olarak dikkate alacağımız siyah renklerine bakılabilir. Su, pek çok inanış ve kültürde hayatın kaynağı olarak bilinir. Dünya da mavi gezegen olarak nitelenir. Batı’da mavi renge; huzur, otorite, erkeksilik; güç, Doğu’da ise kuvvet, ölümsüzlük, kötülük, gizem gibi anlamlara yüklenmişken yine Batı’da siyah renge; ölüm ve kötülük; Doğu’da ise kötülük ve gizem (Çekinmez: 7) gibi anlamlar yüklenmiştir.

Halit Ziya’nın **Mai ve Siyah** adlı romanında kırmızının yanı sıra sıklıkla vurguladığı renklerden biri kırmızıdır. Diplerinde kırmızı cür’alar görünen şarap kadehleri, kıpkırmızı yanaklı idare memuru, kırmızı bakır mangal, darılıp kıpkırmızı olan soluk kırmızı dudaklı Lamia, lambanın kırmızı kalpağı, odadaki kırmızı ziya, köşkün kırmızı kiremitleri, kırmızı kâğıt fener gibi ay, Lamia’nın açık kırmızı şemsiyesi, Ahmet Cemil’in şiir defterini yaktığı sobadaki kırmızı rüzgâr, kırmızılıklara boyanan semtler, çöl yolcusu Ahmet Cemil’in hayalinde beliren kırmızı tabak, ona zulmetler içinde rehberlik eden vapurun kırmızı göz gibi parlayan kırmızı feneri örneklerinde vurgulanan renk öfkenin, aşkın, utanmanın, arzunun, acının rengi kırmızıdır.

Romanda vurgulanan renklerden birisi de lacivettir. Sonuçta romana okur algısı açısından baktığımızda zihnimizde mavi ve siyah renkten ziyade “O lacivertliklerin bir yanında, daha belirsiz, bir nurdan toz savruluyor gibidir.” (MS: 27), “Şimdi gökyüzü lacivert bir şişeden süzülen ışığa benzeyen... Sanki gökyüzünün lacivert ipeğine gerilmiş beyaz bir atlas ki... gökyüzünün şu lacivert kubbesinde...” (MS: 111, 112, 113), “bu kenti ufku lacivert yüzeyine çizilmiş bir tablo biçiminde” (MS: 315) örneklerindeki gibi sık sık vurgulanan –teknik anlamda

³ Ahmet Cemil, Ahmet Şevki’ye kahvehanede beğenilmeyen limonata için “Elli kere cezveye atılmış, çamurlaşmış bir çay içebilirsiniz.” diyecektir. (MS: 162) Şarkıcının icrası için de “bağırıyor” denilecektir. (MS: 166)

mor ile mavinin kesişimi olan- lacivert⁴ renk belirir. Lacivert, yazar için adeta mavi emellerin yıkılışını müjdeleyecek zirve noktasıdır.

Mai, Ahmet Cemil'in umutları ve hayatının mutlu geçen kısımları; siyah, umutlarının birer birer yok oluşunu simgelemektedir. Siyah ile ayakaltındaki donmuş toprak da vurgulanır. Bu romanda mainin de siyahın da geceyi nitelemesi Servet-i Fünûn neslinin melankolik ruh hâlini göstermesi açısından dikkate değerdir.

1.Ahmet Cemil'i Hayata Bağlayan Libidonal Unsurlar

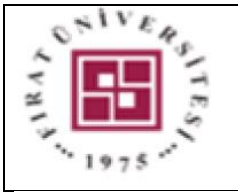
Freud, yaşama içgüdüğü **eros** ve ölüm içgüdüğü **thanatos**'u (Freud, 1978: 43, 44) insan hayatının temel iki dinamiği olarak görmüştür. Freud, libido kavramını da genel olarak temelinde cinsellik yatan bir tür yaşam enerjisi anlamında kullanmıştır. Freud'dan alınan **ego** terimi de yaşam enerjisi **libidonun** gelişimi ile eşanlamda kullanılmıştır. (Deutsch, Krauss, 1986: 225)

Psikanalitik kuramda bebeklik ve çocuklukta libidonal gelişme oral-anal-fallik olmak üzere üç temel evrede ele alınmaktadır. Doğu düşünce dünyası ve kültüründe şehvet sözcüğü yemek iştahı, mülk edinme arzusu, makam sevgisi, şöhret arzusu gibi güdülerin tanımlanmasında kapsayıcı bir içgüdü adı olarak kullanıldığı gibi Freudçu psikanalitik yaklaşımlarda da libido kavramının ilgi ve kapsam alanı zamanla genişlemiştir. Freud'un görüşleri doğrultusunda kurama katkıda bulunanlar; örtük dönem, ergenlik, yetişkinlik çağının başlangıcı, yetişkinlik çağı, olgunluk ve yaşlılık gibi dönemleri de libidonal evrelere dâhil etmişlerdir. (Deutsch, Krauss, 1986: 225, 226) Libido enerjisi ve libido gelişimi gibi kavramlar günümüz psikanaliz anlayışında sırf cinsellikle ilgili kavramlar olarak kullanılmamaktadır. Özellikle Freud'un bir zamanlar en yakındaki isim olan meslektaşı Carl Jung ile birlikte libido kavramını “cinsellikten çok daha aşkın bir hayati enerji” (Doksat, 2008: 240) olarak ele alınmıştır.

Bebeklik dönemlerinde süt içme, yemek yeme, cisimleri kavrama, dokunma gibi farklı şekillerde gözlemlenen libido süreçler ilerleyen yaşlarda sosyal yaşantıda beğenilme, meslek edinme, bir gruba dâhil olma, kabul edilme, şöhret kazanma, eş edinme veya bir şeylere malik olma biçimlerinde görünür olmaktadır.

Mai ve Siyah'ta merkezi kişi Ahmet Cemil'in romanın çerçevesini oluşturan; sevgili, şöhret, köşk, bahçe, kütüphane, tek atlı bir araba ve gözlük sahibi olmak arzuları; kendi zevkine göre ve sadece canının istediği şeyleri okumak, gazete çıkarmak ve başmuharrir olmak gibi hayalleri romandaki libido unsurların birer göstergesi niteliğindedir.

⁴ Gökkuşağındaki yedinci renk olarak bilinen fakat gerçekte mavi ile morun arasında bir ton olan lacivert, mavinin bir tonu olarak kabul edilir. (Grafik ve Fotoğraf, 2011: 3)

Mai ve Siyah'taki öne çıkan libido unsurları “At, avrat, pusat. / At, avrat, silah.” Atasözündeki göstergelerle örtüşmektedir. Bu atalarsözündeki at, Ahmet Cemil için nihai hedefi olan şairliğe ve başmuharrirliğe; avrat, sevgili adayı Lamia'ya; pusat da gözlük, kitap ve matbaa gibi araçlara karşılık gelmektedir. Bu üçlemede değinilen unsurların karşılıkları Servet-i Fünûn'dan önceki kuşağın romancıları Ahmet Mithat Efendi'nin **Felatun Bey'le Rakım Efendi**'sinde⁵ (1875) ve Recaizade Mahmut Ekrem'in **Araba Sevdası**'nda (1898) da aynen yer almaktadır.⁶

1.1.Şöhret: Muharrirlik ve Şairlik

Arzularının kaynağı taklide dayalı (mimetik) olan (Arslan, 2008: 200-204) **Mai ve Siyah** romanının merkezi kişisi Ahmet Cemil, ünlü bir şair olmak isterken eleştirilme kaygısı da taşımaktadır. En muharrik arzusu şairlik⁷ olan Ahmet Cemil, hedefine ulaşmak için çalışır, didinir adeta çile çeker. Tercüme faaliyetlerinde bulunur, özel ders verir. Nihayet Mir'at-i Şuûn'da iş bulur ve ilerleyen zamanlarda matbaada söz ve hisse sahibi olur. Gün gelir şiirlerini bile takdim eder, şiirleri o an beğenilir.

Anlatıcıya göre, okunan Fransız şiirleri ve sanatta cehd düşüncesi, Ahmet Cemil'de mariz bir hassasiyet⁸ husule getirmiştir. Yirmi iki yaşındaki Ahmet Cemil, ilk olarak Tepebaşı'ndaki kutlama sofrasında sahnelenir. Sarı saçlı Ahmet Cemil, ellerini cebine sokmuş, bacaklarını uzatmış, düşünceli bir hâldedir.⁹ Şair olma ve şöhrete kavuşma umutlarıyla, aşk duygusu beslemesi, ailesine bakmak zorunda oluşu ile kurgulanmış olan Ahmet Cemil'in yazmaya çalıştığı şiir tarzı, Servet-i Fünûn neslinin edebiyat anlayışını ortaya koymaktadır. (MS: 175, 176) Ahmet Cemil, Tevfik Fikret'in “Süha ve Pervin” adlı şiirindeki Süha karakteri ile özdeşleştirilir.¹⁰

⁵ Felatun Bey'in giyim merakını gidermeye çalıştığı baba serveti, araba gezintileri ve İtalyan aktrisi bu üçlemeyi tamamlar.

⁶ Bihruz Bey'in lüks alafranga kıyafetleri ve aksesuarları, kır gezintileri için kullandığı lüks arabası ve Perives Hanım bu üçlemeyi tamamlar.

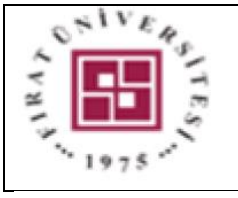
⁷ Lamia'yı elde etmek içinse ilk adım olan muhatapına açılmayı bile gerçekleştiremez.

⁸ Ahmet Cemil'in kişiliğini nesne ile ilişkileri bağlamında ele alan Ayşen Arslanoğlu Arsev'e göre Ahmet Cemil, sorunlu bir kişilik portresi sergilemektedir ve kişilik yapısı itibarıyla Freudçu terminolojiden hareketle “normal narsist kişilik” olarak nitelenebilir. (Arsev, 2002: 26)

⁹ Ahmet Cemil'in bu ilk tasviri ile romanın tamamı veya hikâyenin sonu ile ilgili birçok ipucu da verilmiş olur. Ahmet Cemil ilerleyen sayfalarda da olaylara müdahale edebilen birisi olamaz. Öyle ki ablasının ölümüne neden olan eniştesine bile ancak bir tokat atabilecektir.

¹⁰ Ali İhsan Kolcu, **Mai ve Siyah**'ın merkezi kişisi Ahmet Cemil ile Tevfik Fikret'in “Süha ve Pervin” adlı şiirindeki Süha karakteri arasında -ikisinin de hem hayalci olmaları hem de harekete geçmemesi yönüyle- bir benzerlik bulur. (Kolcu, 2002: 102)

1.2.Aşk: Sevgili Lamia

Ahmet Cemil, arkadaşı Hüseyin Nazmi'nin ilk görüşte âşık olduğu kız kardeşi Lamia ile de evlenmeyi hayal etmektedir. Lamia, yeni bir şiir dili arayışındaki hülyalı Ahmet Cemil'in şiirlerini beğenir, şiir defterinin sonuna beş sıfır işareti (eski yazıyla beş nokta işareti) koyar. Ahmet Cemil, bu işaret ve “Tebrik ederim” notundan ötürü sevildiği zannına kapılır.

Mai ve Siyah'taki gerilim unsuru niteliğindeki olaylar, özellikle romanın sonuna doğru psikolojik çözümlenmelerle iç içe verilir. Roman böylece çatışma unsurları üzerine kurgulanmış olur. Psikolojisi en çok işlenen şahıs da Ahmet Cemil olur. Ahmet Cemil'in İkbâl'e karşı çarpan kalbinin sesi ise romanda pek hissedilmez. Ahmet Cemil'in tek taraflı aşkı derinlemesine işlenmez.¹¹ Aşk sonuçta bu romanın asıl konusu olmaz. Ahmet Cemil, Lamia'yı ilk defasında evlerine gittiğinde görür. İkili, daha sonra bir mağazada karşılaşır. Ahmet Cemil, Lamia'ya karşı beslediği aşkı hayal edip içinde büyütmeyle yetinir. İlerleyen zamanlarda dertleşmek için Hüseyin Nazmi'ye giderken de Lamia'yı görmek istemektedir.

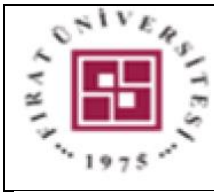
1.3.Yeni Edebiyat: Matbaa

Hikâyenin başladığı Tepebaşı ziyafetinde Mir'at-i Şuûn çalışanları bir arada sahnelenir. Ziyafetin gerekçesi, gazetenin onuncu kuruluş yıl dönümüdür. Tanzimat Dönemi Edebiyatı ile başlayan yeni edebiyat, bir sonraki dönemde adını bir dergi olan Servet-i Fünûn'a borçlu olacaktır. Mir'at-i Şuûn'daki ziyafette yaşanan edebi tartışmalar, Servet-i Fünûn neslinin de edebi tartışma konularıdır. Ahmet Cemil, milleti için sanat hayatında yeni bir edebiyat anlayışı arzulamaktadır. Bu bahiste değinilen konulardan birisi şiirde hece ölçüsüdür.

Ahmet Cemil'i kısa yoldan hayallerine kavuşturacak şekilde, matbaa müdürünün oğlu Vehbi Bey, Lamia ile evlenir. Bu sayede Ahmet Cemil, yeni edebiyatın neşvünema bulacağı mekâna bir ortak olarak yazı faaliyetlerini sürdürme imkânına kavuşur.

Ahmet Cemil, matbaanın eniştesi Vehbi Bey'in, dolayısıyla kendisinin eline geçmesine sevinip sevinmeme noktasında kararsızlık yaşar. Hatta bir an için eniştesinin aslında iyi biri olduğu, matbaanın yararına tasarruflarda bulunduğunu bile düşünür. Vehbi Bey gazetede denetimi ele alınca, önce Ali Şekip daha sonra ise Hüseyin Baha Efendi tasfiye edilir. Hüseyin Baha Efendi'nin koltuğu Ahmet Cemil'e kalır. Ahmet Cemil, yapılanları tasvip etmese de yaşananlara seyirci kalmakla yetinir.

¹¹ N. Ziya Bakırcıoğlu'na göre edebiyatımızın en güzel romanlarından biri olan bu romanda Ahmet Cemil'in Lamai'ya olan aşkının gizli olmasından ötürü aşk duygusu ön plana çıkmamıştır. (Bakırcıoğlu, 2004: 63)

2. Ahmet Cemil’i Destruo Dürtüsüne Sürükleyen Gelişmeler

Freud’un öğrencisi Edoardo Weiss’e dayandırılan **destruction** / yıkım sözcüğü ile de ilişkili olan **destrudo** kavramı, **libidonun** karşıt kavramı olarak kullanılmaktadır. Libidonun azalıp yok olması ile destrudo / yok etme, yok olma dürtüsü, ölümü arzulanın öncesinde farklı şekillerde tezahür edebilmektedir.

İnsan, metabolizması gereği canlılığını sürdürebilmek için beslenmeye (**nutrition**) ihtiyaç duyar. Beslenme sürecin de yapıcı (**constructive**) ve yıkıcı (**destructive**) iki boyutu vardır. Hayatı idame ettirmeye yarayan bu beslenme sürecinin psişik alanda da geçerliliği söz konusudur. Yaşama/yaşatma (**eros**) ve ölme/öldürme (**thanatos**) temel itici güçleriyle diğer canlılarla ortaklık gösteren insan, türünün devamı için bu iki güçten kaynaklanan canlılık enerjisi **libido** ve saldırganlık enerjisi **destrudo**’ya ihtiyaç duymaktadır. (Doksat, 2008: 118, 120)

Mai ve Siyah romanında da libidonal enerji kaynaklarının tüketilmesi sonucu destrudo aşamasına geçilir. Şairlik ve yazarlık yani şöhret umutları suya düşen, yerini alması gerektiği babasından kalma evi eniştesine kaptıran, şiir defterinin sayfa sayfa alevlere teslim eden Ahmet Cemil için anne ve deniz sığınakları, ölüm arzusu destrudo dürtüsü yerine perdeleyici unsurlar olarak kullanılmıştır.

2.1.Terkedenler ve Ölenler

Babaların Ölümü

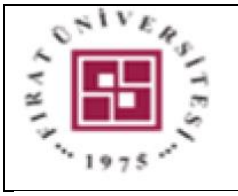
İyi bir aile reisi ve mazlum birisi olduğu vurgulanan avukat babasının ölümüyle Ahmet Cemil’in ruh hali değişir. Hayata tutunabilmek için okumak zorunda olan Ahmet Cemil, ilgisini derslerine veremez olur.¹² Yegâne arkadaşı Hüseyin Nazmi’den bile haz almamaya başlar.

İkbal’in kayınpederi, Vehbi Bey’in babası on altısında bir kızla evlenir. Felç olur, yeni karısı ve oğlu ilişki içindedir. Karısı ve oğlu, onun ölümünü gözetirler.

İkbal’in Ölümü

Ahmet Cemil, ismi ile müsemma olamayan kız kardeşini, talibi Vehbi Bey’e vermek konusunda tereddüt geçirse de sonunda evlilik gerçekleşir. Vehbi Bey’in kötü biri olduğu romanın başında hemen bildirilmez. Önce, sadece içtiği belirtilir. Sonra babasının hastalığına üzülmeşi, felçli babasının ölmesini beklemesi ve daha kötüsü üvey annesi ile olan ilişkisi verilir. (MS: 210) İkbal, yapmış olduğu evlilikte mutsuzdur. Hamile kalmasına bile sevinemez. (MS: 269) Kendisini sevmeyen ve ev halkından üstün gören eşi Vehbi Bey onu, üvey annesi ile aldatmaktadır. (MS: 182-284)

¹² *Mai ve Siyah*’ta Ahmet Cemil’in hayatta tutunmayı bir türlü başaramamasının nedeni Aslı Sertaslan’a göre onun babasız kalmış olmasıdır. (Sertaslan, 2014: 137)

Hakaret gören İkbal, kederini içine atmaktadır. Ahmet Cemil, İkbal'in sezindiği bedbahtlığını öğrenir. (MS: 299) Bu mutsuz evlilikten kendini suçlu hissetse de kendini aldatıcı bir tavır takınır.

Damat Vehbi Bey, iç güveyisi olmasına rağmen hakaretlerine devam eder. Ahmet Cemil'i ve ailesini beslediğini söyler. Hamile eşi İkbal'i yılana benzetir, böğründen tekmeler, evi terk eder. İkbal'in acıklı ölümüne sebep olur. Ahmet Cemil sonuçta aile reisini kaybetmiş bir ailede, kız kardeşini trajik sonuna engel olamamıştır.

İkbal üzerinden görücü usulü yanlış evlilikler sorununa da değinilmiş olur. İkbal'in ölümüyle hikâyede mutsuz ve belirsiz sona yaklaşılır.

Raci'nin Ölümü

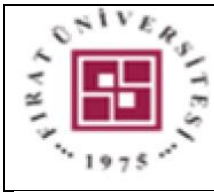
Anlatıcı, eski edebiyatın savunucusu ve temsilcisi olarak konumlandığı sefih tip Raci'ye karşı yer yer acındırma yoluna gider. Gönlünü kaptırdığı Alman kadın ölüm döşegindeki Raci'yi reddeder. (MS: 170-175) Görmüş geçirmiş kişi Ahmet Şevki olmasına rağmen pavyonda, Raci'nin maşuku Alman kadın ile ilgili kehanetleri Ahmet Cemil dillendirir. Anlatıcı, Ahmet Cemil'i yüceltmeye çalıştığı oranda Raci tiplemesini de olumsuzlamaktadır. Ahmet Cemil, affedicidir, sır saklayıcılığına karşın, Raci ölüm döşeginde kendisini yalnız bırakmayan arkadaşlarına karşı bile kötü ve kıskançtır. (MS: 354)

Raci, Ahmet Cemil'in eniştesinin isteği üzerine işten atılır. Raci ise atılmasını Ahmet Cemil'den bilir. Ahmet Cemil, istemesine rağmen doğruyu söyleyemez. Raci, “bu kadar hiçlikle beraber her meziyet sahibine düşman” birisi olarak canlandırılır. Kimsenin onu sevmesine müsaade edilmez ama her nasılsa, sadece acıma ile de açıklanamayacak şekilde, herkes düşkünlüğünde ona yardım eder. İslah olmayacak biridir. Evde kendisini bekleyen ailesini düşünmez. Gecelerini sık sık eğlence mekânlarında geçirir. Genellikle birilerinin bakış açısıyla verilir.

Raci, düşkün bir hâldeyken can verir. Arkasında eşi ve oğlu Nedim'i yoksulluklarıyla başa bırakır.

İdeal Sevgili Lamia'nın Başkasına Varması

Birisinin saadeti bazen bir başkasının felaketi olabilmektedir. Ahmet Cemil'in arkadaşı Hüseyin Nazmi'nin beşinci bölümde sahneye çıkan kız kardeşi Lamia, on beş yaşını aşmış; fakat hala çocuk kalmıştır. Lamia, romanın sonunda Ahmet Cemil'in kendisini sevdiğinden habersiz bir şekilde -iyi bir kısmet olan- bir başkasıyla nişanlanır. İçinde, uzaklara gitme isteği beliren Ahmet Cemil, Lamia'dan bir veda bakışı bile almaz. (MS: 366, 369)

Psikanalist Erikson, yetişkinlik çağının aşamalarını ele alırken başkalarıyla yakın ilişkiler kurmaya çalışmanın genç yetişkinin aşmak zorunda olduğu gelişim aşamalarından biri olduğunu belirtir; eğer bu aşama geçilmezse birey kendine dönük, yalıtılmış ya da bu yakınlığa ulaşmak için yapılmış tekrarlı girişimler ve başarısızlıklarla sürekli bir araştırma hâlinde kalır, der. (Deutsch, Krauss, 1986: 237) Bu psikanalitik yaklaşımla Ahmet Cemil'in de Lamia'ya duygularını dile getirememiş olması ve sonrasında vereceği kaçış kararı daha anlaşılır olur.

İdeal Edip Hüseyin Nazmi'nin Avrupa'ya Gidişi

Genellikle Ahmet Cemil'in bakış açısıyla tasvir edilen Hüseyin Nazmi, servet sahibi bir babanın mesut ve bahtı açık oğlu olarak kurgulanmıştır. Hayatın her alanında başarıya ulaşan bir tiptir. Romanın sonunda tayini iyi bir memuriyetle, yeni edebiyatın kıblesi olan Batı'ya çıkacaktır. Bu saadetlerin, romantik kahramanımız Ahmet Cemil'deki karşılığı ise sukutuhayaldir, gelecek vadetmeyen eski edebiyatın kaynağı bir memlekete, çöle kaçıtır.

Ahmet Cemil ile arkadaşı Hüseyin Nazmi'nin münasebetleri romanda pek tabii bir şekilde gelişmez. Yazar Hüseyin Nazmi'yi ihtiyaç duydukça devreye sokar. İki “dost” için biraz zor izah edilebilir biçimde Hüseyin Nazmi bir defa olsun Ahmet Cemil'in evinde görülmez. Daha önce kendilerinden iki iyi arkadaş, dost olarak söz edilen ikilinin öykünün finalindeki ayrılışları ve bu ayrılıştaki soğukluk da özetle aktarılır.

Yine psikanalist Erikson'a göre “yakınlığın karşıtı mesafeli olmaktır, mesafeli olmak da değer olarak belirlenmiş şeye ulaşmış kimselere karşı çıkma ve bunlara karşı kendini koruma yetisidir.” (Deutsch, Krauss, 1986: 237) Akıllı ve gönlü Batı'ya dönükken hayatın acı gerçekleriyle orta yerde tek başına kalan Ahmet Cemil'in de bu manada, iyi bir memuriyetle Avrupa'ya giden Hüseyin Nazmi'ye karşı bir tür savunmacı karşıt davranış sergilediği söylenebilir.

Hüseyin Nazmi ve kız kardeşi Lâmia'nın “davranış, zihniyet, giyim kuşam, eşya ve adab-ı muaşeretlerinde” dikkat çekilen noktalarından birisi de az çok “Batılı moda ve alafrangalık ölçüleri taşıyan” (Andı, 2010: 15) kahramanlar olmalarıdır.

Roman yazım tekniği açısından, kahramanın acısını gerçeklik sınırlarını zorlamadan derinleştirmek, anlatı kişisini okurun zihninde kalıcı kılmaya hizmet eder. Ahmet Cemil'in babasının ölümü, ideallerine ve emellerine ulaşamaması, annesine ve kız kardeşine bakma zorunluluğuna karşın kız kardeşini koruyamamış olması, “esiri-i hülya” romantik Ahmet Cemil'i edebiyat dünyasında trajik bir karakter yapmaya da yaramıştır.

2.2.Ahmet Cemil'in Muharrirlik ve Şairlik Umutlarını Yitirmesi

Raci, bir gazetede Ahmet Cemil'in şiirlerini aşağılayıcı bir yazı yazar. Şiirlerini vaktiyle beğenen edipleri bile kendisine gülerlerken gören Ahmet Cemil yıkılır. Ahmet Cemil, matbaanın kontrolünü Vehbi Bey'e kaptırınca başyazarlıktan alınır. Ahmet Cemil, böylece hem şairlikte hem de yazarlıkta ikbal bulamaz.

Ahmet Cemil şiir kitabını, yani şöhret hayalini sobada yaprak yaprak yakar. Geride - hakikatleri olarak- annesi Sabiha Hanım ve eve ilk taşındıkları mutlu zamanlara ait çocukluk hatıraları kalmıştır.

Ahmet Cemil, uzaklara gitme arzusunu annesiyle paylaşır. “Baran-ı elmas-ı tahattur”un yağdığı mavi bir gecede başlayan hikâye; Mehmet Rauf'un mensur şiirlerine ad olacak olan “Baran-ı dürr-ü siyah”ın yağdığı bir gecede, çöle doğru kaçışla, karanlık denizdeki bir yolculukla biter.

Servet-i Fünûn şiir estetiğinin ateşli savunucusu Ahmet Cemil, eski şiir hakkında da “yeisle dolu, yeis levhası, derin bir melal, mağmûm” nitelendirmelerinde bulunmuştur. Günü geldiğinde her yeni eskir ilkesi, Servet-i Fünûn zihniyetini ve estetiğini de etkisi altına alır. Bir zamanlar kadim Divan şiirini, Ahmet Mithat Efendi tarzı romanı, Muallim Naci tarzı itidalli Batılılaşma fikrini eleştiren Servet-i Fünûn zihniyeti, günü gelince Milli Edebiyat anlayışı taraftarlarınca eleştiriye tabi tutulacaklardır

2.3.Ahmet Cemil'in Mazisi Baba Evini ve Atisi Matbaayı Kaybetmesi

Kurgu açısından Ahmet Cemil'in yıkıma uğraması da hedeflerine ulaşmaya başlaması gibi kısa yoldan gerçekleşir. Matbaa müdürü Tefik Efendi genç bir kızla evlendirilir ve bir süre sonra felç olur. Oğlu Vehbi Bey'in kontrolüne geçen matbaada çalışanlar birer birer tasfiye edilir. Kendini suçlayan Ahmet Cemil, eniştesiyle matbaadaki ortaklığı bitirmek ister; fakat ödenmesi gereken borç taksitler yüzünden bu ortaklığı bitiremez. Matbaadaki ortaklığa karşılık Ahmet Cemil, baba yadigârı evlerini rehin bırakmıştır. Lamia'yı ve eserini düşünen Ahmet Cemil olanlara, belki işler düzeldi diye, göz yummaya devam eder.

3.Realist Romanın Kurgusuna Romantik Müdahale: Ölüm Yerine Kaçış ve Anima Miti

Kırk Yıl adlı hatıralarında anlattığına göre Halit Ziya, roman kahramanı Ahmet Cemil için başlangıçta farklı bir son/akıbet, bir tür ölüme kaçış kurgulamıştır:

“Bunu (Mâi ve Siyah) başka türlü tasarladım. O zamanın hayatından, idaresinden, memlekette teneffüs edilen zehirle dolu havadan muztarip, marîz bir

genç, kısacası devrin bütün hayalperest yeni nesli gibi bir bedbaht tasvir etmek isterdim ki, ruhunun bütün acılarını haykırınsın, coşkunun bir delilikle çırpınsın ve bütün emelleri parmaklarının arasından kaçan gölgeler gibi silinip uçunca, o da gidip kendini, ölmek için saklanan bir kuş gibi karanlık bir köşeye atsın. Bu gençte bir aşk yıldızı, bir sanat hulyası olacaktı ve bunların arasında bir sarhoş gibi yıkıla yıkıla, o duvardan bu duvara çarpa çarpa çekilip gidecek, nihayet bir kavukta sinip can verecekti, mavi hülyalar içinde yaşamak için yaratılmışken, siyah bir uçuruma yuvarlanacaktı.” (Uşaklıgil, 1969: 463)

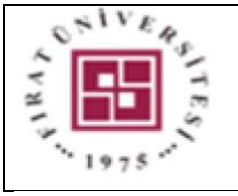
Fakat yazar daha sonra Ahmet Cemil'e, kaçış sahnesini uygun görmüştür. Lamia için “O benim olmayacaksa ölürüm.” diyen, şiir defterini ortadan ikiye ayırıp önceden kızıştırdığı sobaya atarken defterini de “öldürmek, ötekiler gibi bunu da mevcudiyet sahnesinden kaldırmak” isteyen, şiirinin intihar edişini cehennemi bir zevkle izleyen, Raci'nin ölümünü intihar olarak niteleyen, kız kardeşinin kaybindan sonra annesi tarafından geceleri fena bir uykudan uyanılıp kapısını dinlenen şair ruhlu Ahmet Cemil, böylece olası nihai destrudo anını ertelemiştir.

Ahmet Cemil'in gelişmelere karşı geliştirdiği tepki, hayal kırıklıklarıyla sabahladığı baba evini ve sevdiği şehri terk etmek olur. İstanbul'dan ayrılmadan önce kız kardeşi İkbâl'in mezarını ziyaret eder. Yolda rastladığı Vehbi Bey'e bir tokat atmakla yetinir.¹³ Romantik Ahmet Cemil, baba evinin elinden gitmesine, yazarlık, şairlik ve şöhret umutlarının yok olmasına neden olan dahası iki canın yitmesine yol açan eniştesine karşı da yok edici bir son tahayyül etmez, yolda rastladığı, kız kardeşinin katili eniştesi “sefil hakikat” Vehbi Bey'e bir tokat atmakla yetinir. Freud'a göre rüya, bastırılmış geri itilmiş bir arzunun kılık değiştirmiş tatminidir ve her rüya bir çocukluk anısıyla başlar. (Muckenhaupt, 2004: 92) Hayatını “müdebdib bir rüya” (MS: 112) olarak niteleyen Ahmet Cemil de düşünden uyanıp yeni bir rüyaya doğru kaçacağı zaman çocukluğunun huzur ve saadet dolu zamanlarını hatırlar.

Kaçış, gelecekte Servet-i Fünûn edebiyatının temsilcilerinin gerçek hayatlarında da yönetimin baskılarına karşı geliştirecekleri nihai tepkileri olacaktır. Bu romandaki kaçışta yönün Şark manasıyla çöl olması, romanın tematik yapısındaki Doğu-Batı meselesini de gündeme getirir.

Murat Belge'ye göre Türkiye'de romanı üreten süreç bizatihi politik bir olay olan Batılılaşmadır, dolayısıyla roman yazma eyleminin kendisi de politik bir tavır almayla ilgili bir

¹³ Ahmet Cemil'deki bu yıkımları bir tür yabancılaşma olarak ele alan Ahmet Alver, Ahmet Cemil'i, Tanzimat romanının Avrupai romantik tiplere benzeyip, belirli anlamda psikolojik boyutu ve bireysellikleriyle öne çıkan kişilerine en iyi örnek olarak değerlendirir. (Alver, : 2002: 34)

şeydir. Roman yazıyorsan bu çalışmada Batı'dan yana olmayı seçmişsin denektir ve bu durum Halit Ziya'da da mevcuttur. (Belge, 2009: 347) Robert P. Finn ise Mai ve Siyahı incelediği yazısında romanın izlek olarak geleneksel **Leyla ile Mecnun** hikâyesinin bir tür çağdaş versiyonu olarak da okunabileceğini ve son aşamada Halit Ziya'nın “İslam'a dönüş manasında” Ahmet Cemil'i “dindar annesiyle” çöle yönelttiği tespitinde bulunur. (Finn, 2003: 151-163)

Devrin matbuat hayatının anlatıldığı ve kahramanlarının genellikle dar aile çevresi içinde sahnelendiği **Mai ve Siyah'm**, bir karakter romanı olduğu kadar bir nesil romanı olarak da okunması gerektiğini söyleyen Mehmet Kaplan'a göre **Aşk-ı Memnu'nun** Adnan'ı gibi bu romanın Ahmet Cemil'i de hareket adamı değildir. İkisinin de davranışlarında kadınlara has bir incelik ve zarafet vardır. Halit Ziya'nın en çok sevdiği ve tekrarladığı kelimeler de “zarif” ve “mini mini” dir. (Kaplan, 1997: 397) Ahmet Cemil, bütün umutları yitmiş, bütün hayalleri elinden kaçmış bir hâlde çöle doğru gemide gecenin karanlığında yol alırken yanına bir tek annesini alacaktır.

Eskilerin “Anne başa taç imiş / Her derde ilaç imiş / Bir evlat pir olsa da / Anneye muhtaç imiş” sözünü hatırlatan karanlık gecede anne ile çıkılan bu son yolculuk, Jung'a dayandırılan, bilinçaltı dişisi unsuru olarak, anima mitini, anne karnına dönüş özlemini çağırıştırır. Karanlık sular, emniyet demek olan anne karnını dolayısıyla huzurlu başlangıç anını simgelemektedir.

Çöle, anne ile birlikte deniz yoluyla kaçış, nihai destrudo dürtüsü olan ölüm arzusunun farklı bir tezahürüdür, yok etme-yok olma/ölme-öldürme dürtüsünün ötelenmesi, gizlenmesi çabasının göstergesidir.

SONUÇ

İşçiliği ikinci plana atan romantik popüler roman anlayışına son veren Halit Ziya Uşaklıgil, **Mai ve Siyah** adlı öncü romanında bir yandan eski edebiyat eleştirilerinde bulunmuş bir yandan da yeni edebiyatı savunmuştur. Bu romanda, merkezi kişi Ahmet Cemil özelinde “muharrirlik ve şairlikle ulaşılabilecek şöhret, Lamia ile somutlaşan sevgili, matbaa ve gazete gibi yazı ortamları” psikanalitikte insanı hayata bağlayan enerjiler bütünü anlamına gelen libido unsurlar olarak ele alınabilirler. Ahmet Cemil'in babasının ve kız kardeşi İkbâl'in ölümü, Ahmet Cemil'in sevgili adayı Lamia'yı ona duygularını bile açmadan kaybetmesi, yazarlık görevine son verilmesi, matbaadaki hissesini kaybetmesi ve babasından kalma evlerini yine şöhret hülyası uğruna kaybetmesi, Ahmet Cemil'i nihai şekli olan ölüm destrudo dürtüsüne sürükleyen unsurlardır.

Yazar Halit Ziya Uşaklıgil, romanının kurgusuna müdahale edip hikâyenin olası ölümlü son sahnesini anlarında da belirttiği gibi daha iyimser açık uçlu bir sonla, deniz yoluyla çöle doğru gece çıkılan bir yolculuk ile değiştirmiştir. Böylece başlangıç/anima miti de olan kaçış kurgusunu romanında ölüm dürtüsünü perdelemek üzere kullanmıştır.

Kaynaklar

- Alkan, M. (2015). *Mai ve Siyah'ın Sönmüş Hayaller'i*. Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 15.
- Alver, A. (2010). *İlk Dönem Türk Romanlarında Yanlış Batılılaşma Sonucu Yabancılaşan Tipler.*. Samsun: Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, C. 1, S. 12.
- Andı, M. F. (2010). *Roman ve Hayat*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Arsev, A. A. (2002). *Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Aşk ve Nesne İlişkileri*. Ankara: Bilkent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Arslan, N. (2008). *Halit Ziya'nın Mai ve Siyah Romanının Farklı Bir Okuması*. 38. ICANAS: Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri, Bildiriler.
- Bakırcıoğlu, N. Z. (2004). *Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Belge, M. (2009). *Sanat ve Edebiyat Yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çekilmez, V. (Tarihsiz). *Farklı Kültürlerde Renklerin Anlamları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.
- Çelik, R. (2001). *L.N. Tolstoy'un 'Anna Karenina' Romanı ile H. Z. Uşaklıgil'in 'Kırık Hayatlar' ve 'Aşk-ı Memnu' Romanlarında 'Evlilik' Temasının Karşılaştırılması*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Çetin, N. (2009). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Deutsch, M. K. (1986). *Psikoseksüel Gelişim Evreleri, (Çev. Bekir Onur)*. Ankara: Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.
- Doksat, M. K. (2008). *“Evrimsel Psikiyatri”*. İstanbul: Prof. Dr. Ayhan Songar II. Davranış Fiziolojisi Sempozyum Kitabı.
- Finn, R. P. (2003). *Türk Romanı İlk Dönem 1872-1900*. İstanbul: Agorakitaplığı.
- Freud, S. (1978). *“İçgüdüler Kuramı”, Freud, (Hzl. Ender Gürol)*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Grafik ve Fotoğraf. (2011). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Güneş, A. (2013). *“Halit Ziya Uşaklıgil'in Mai ve Siyah Adlı Romanının Göstergibilimsel Çözümlemesi”*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S. 20.
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Libido>. (Erişim tarihi: 02.07.2016).

- Huyugüzel, Ö. F. (2004). *Halit Ziya Uşaklıgil (Hayatı, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler)*. İstanbul: Mili Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kaplan, M. (1997). “Mâi ve Siyah Romanının Üslubu Hakkında”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kavcar, C. (1985). *Batılılaşma Açısından Servet-i Fünûn Romanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kerman, Z. (1995). *Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Batılı Yaşayış Tarzı ile İlgili Unsurlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Kolcu, A. İ. (2005). *Servet-i Fünûn Edebiyatı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Mehmet Kerem, D. (2008). “Kişilik Bozuklukları”. İstanbul: Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyum Dizisi.
- Millas, H. (2000). *Türk Romanı ve “Öteki” Ulusal Kimlikte Yunan İmajı*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi.
- Moran, B. (2002). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Muckenhaupt, M. (2007). *Sigmund Freud Bilinç Dışının Kâşifi*. Ankara: TUBİTAK.
- Nevin, A. Ö. (2004). *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi*. İstanbul: Agorakitaplığı.
- Öztürk, R. (1998). “An Assesment of Charles Dickens's Great Expectations And Halit Ziya Uşaklıgil's Aşk-ı Memnu”. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 1 S. 2.
- Parla, J. (2012). *Türk Romanında Yazar ve Başkalaşım*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sertaslan, A. (2014). *Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikâye ve Romanlarında Çocuk*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, Z. (2011). *Arthur Schnitzler ve Halid Ziya Uşaklıgil'in Eserlerinde Ahlâk Yalancılığı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Tanpınar, A. H. (2000). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (1969). *Kırk Yıl*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevleri.
- Uşaklıgil, H. Z. (2002). *Mai ve Siyah, (Yayına Hazırlayan: Enfel Doğan)*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yorulmaz, F. (2006). *Ingeborg Bachmann`in Her Şey ve Halit Ziya Uşaklıgil`in Bir Başlangıcın Sonu Adlı Kısa Öykülerinde Çocuk-Aile İlişkisi*. Erzurum: Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi.